

Македонски центар за меѓународна соработка

СЕКТОР ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР

КОНФЕРЕНЦИЈА

„ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР - ЕДЕН ЧЕКОР НАПРЕД“

„Вредностите на Охридскиот рамковен договор:
Придобивка за сите граѓани на Република Македонија“

**ПОИНАКВА МАКЕДОНИЈА Е ВОЗМОЖНА -
ВРЕМЕ Е ЗА СЛЕДНИТЕ ЧЕКОРИ**

Сашо Клековски

NJË MAQEDONI E NDRYSHME ËSHTË E MUND SHME – KOHA ËSHTË PËR HAPA TË MËTEJ MË
BAŞKA MAKEDONYA MÜMKÜN DİL - ZAMAN DIR SONRAKI ADIMLAR İÇİN
POAVER MAKEDONIJA ŠAJ TE OVEL - VAKTI BAŞE AVUTNE PIRDA
ДРУГАЧИЈА МАКЕДОНИЈА ЈЕ МОГУЋА – ВРЕМЕ ЈЕ ЗА СЛЕДЕЋЕ КОРАКЕ
DRUGAČIJA MAKEDONIJA JE MOGUĆA - VREME JE ZA SLEDEĆE KORAKE
PATE NABUNA TAE TU MAKEDONIA - KIRO JASTE TI ALTE FCARE
ANOTHER MACEDONIA IS POSSIBLE – IT IS TIME FOR NEXT STEPS

Скопје, 8 февруари 2007 година

ПОИНАКВА МАКЕДОНИЈА Е ВОЗМОЖНА - ВРЕМЕ Е ЗА СЛЕДНИТЕ ЧЕКОРИ

Сашо Клековски

СОДРЖИНА

ИЗВАДОК	3
FRAGMENT.....	5
1. ВОВЕД	7
2. МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО МАКЕДОНИЈА	7
2.1. Карактеристики (развојот) на меѓуетничките односи во Македонија	7
2.2. Вредностите на Охридскиот рамковен договор	8
2.3. Придобивките и сегашната состојба	9
3. ПОИНАКВА МАКЕДОНИЈА Е ВОЗМОЖНА – ВРЕМЕ Е ЗА СЛЕДНИ ЧЕКОРИ.....	9
3.1. Успехот на Охридскиот рамковен договор – еден чекор напред за поинаква Македонија	9
3.2. Успех и во меѓународни услови	10
3.3. Другите чекори напред кон поинаква Македонија	10
3.4. Време е за следни чекори	11
4. ДЕЦЕНТРАЛИЗИЦИЈА НА ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР.....	11
4.1. Почетоци на децентрализацијата на Охридскиот рамковен договор	11
4.2. Децентрализација на безбедноста и еднаквоста	12
5. МАЛУБРОЈНИ И ДИСПЕРЗИРАНИ ЗАЕДНИЦИ – ПРЕМОСТУВАЊЕ НА БИНАЦИОНАЛНИОТ КОНЦЕПТ	12
5.1. Оневозможена еднаквост	12
5.2. Премостување на бинационалниот концепт и медијација	12
6. ПОТРЕБИ И ПРЕДИЗВИЦИ НАДВОР ОД МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО МАКЕДОНИЈА	13
6.1. Затворање на безбедносните прашања и прашањата на интегритетот	13
6.2. Невработеност и сиромаштија, образование, корупција	14
6.3. Изборен законик	14
7. РАМКОВЕН ДОГОВОР ЗА СИТЕ: НЕДИСКРИМИНАЦИЈА И ЕДНАКВОСТ ЗА СИТЕ	15
7.1. Рамковен договор за сите.....	15
7.2. Институции за еднаквост на сите.....	15
8. СЛЕДЕЊЕ, ЕДУКАЦИЈА И ГРАДЕЊЕ ЈАВНА СВЕСТ	15
Библиографија.....	16
Прилози	17

ПОИНАКВА¹ МАКЕДОНИЈА Е ВОЗМОЖНА - ВРЕМЕ Е ЗА СЛЕДНИТЕ ЧЕКОРИ

Сашо Клековски

ИЗВАДОК

Охридскиот рамковен договор од 2001 година придонесе за соочување со предизвиците кои произлегуваат од хетерогеноста или плуралноста на Македонија и за воспоставување на основите на стабилност и развој на Македонија.

Меѓуетничките односи и нивното значење се засноваат на високата хетерогеност на Македонија. Вообичаеното доживување како „мултиетничка“ или „мултикултурна“ земја е засновано на етничките и верските различности. Во заднина е хетерогеноста на земјата во социјална, образовна, урбано-рурална или регионална смисла.

Меѓуетничките односи вообичаено се доживуваат како „**соживот**“ или „**мирољубива коегзистенција**“. На меѓуетничките односи значително влијаат и некои социо-културни карактеристики, како што се ниската доверба и толеранцијата, ненасилството и одбегнувањето конфликт.

Од погоренаведеното, **меѓуетничките односи во Македонија може да се опишат како мирољубива коегзистенција, со:**

- **елементи на должен обзир, натпревар и меѓусебна почит, а донекаде и соработка;**
- **поделеност во општеството заснована на ниската доверба во „различните“ и ниската толеранција;**
- **мирољубива, со низок капацитет за насилство поради вредности на ненасилство и одбегнување конфликт.**

Охридскиот рамковен договор е дел од поширок дискурс за надминување на проблемите и судирите кои произлегуваат од хетерогените (плуралните) општества.

Охридскиот рамковен договор е решение за „ирационалното“ - стравувањата на двете најголеми етнички заедници, Македонците и Албанците: на **етничките Македонци за безбедноста**, интегритетот и унитарноста на државата и на **етничките Албанци за еднаквоста**.

Охридскиот рамковен договор го напушта федералистичкиот концепт на Дејтонскиот договор и се **потпира на граѓанско-либерални вредности**. Бидејќи договорот е „рамка“, тој дозволува интерпретации и можни се барања за дополнителни мерки. Сè уште има две читања и практики на спроведување на Охридскиот рамковен договор – либералното и федералистичкото.

Во политичките и во стручните кругови и во јавноста, постои согласност во оценката за **значителен степен на спроведување** на Охридскиот рамковен договор во законодавниот дел, како и согласност за делумен или значителен напредок во правичната застапеност. Исто така, од перцепциите на граѓаните може да се заклучи дека **Охридскиот рамковен договор ги исполнува причините (целите) заради кој е склучен**, првенствено за зачувување на безбедноста и уредување на

¹ Поинаква Македонија е употребен за мирна и стабилна, хармонична и просперитетна Македонија.

меѓуетничките односи на основа на еднаквост. Перцепцијата за **етничките односи** како проблем кој најмногу загрижува **е падната** од **41,4%** во јули 2001 година, на **1%** во декември 2006 година. Односно, етничките односи се оценуваат како **добри со 3,48** во декември 2006 година, наспроти 2,84 во март 2006 година.

Можни се нови **спорења** околу прашањата за територијална организација (Кичево, 2008 година) и околу употребата на јазиците (Закон за јазиците; двојазичност на Скопје), но постигнат е **значителен напредок** во прифаќањето на образованието (за заедниците), правичната застапеност и децентрализацијата. Успешно е спроведена првата поголема примена на „двојното мнозинство“ во преименување на над стотина улици во Тетово. Овој пат, Бадинтеровото мнозинство ги **штитеше етничките Македонци**, како немнозинска заедница во Тетово.

Охридскиот рамковен договор воспостави основа и овозможува придобивки за сите и е еден чекор напред за поинаква, стабилна, просперитетна и хармонична Македонија.

Успехот на Охридскиот рамковен договор може да се потврди и со **меѓународна споредба** со сличните мировни договори, како на пример Дејтонскиот договор во Босна и Херцеговина и Договорот од Великпеток (Good Friday Agreement) во Северна Ирска (и покрај неспоредливо поголемите употребени ресурси од В. Британија и ЕУ).

Чекори кон поинаква Македонија беа направени и во други полиња. Секако, за потенцирање се оние засновани на **граѓанска иницијатива**, како постигнувањата во **родовата еднаквост и еднаквоста на лицата со посебни потреби** или **Ромите**.

Време е за следните чекори кон подобра Македонија:

- зацврстување на Охридскиот рамковен договор со негова **децентрализација** – односно децентрализација на безбедноста и еднаквоста;
- надминување на ризикот на бинационалност и движење кон мултикултурност со посебен фокус на **помалубројните етнички заедници**, односно малубројни заедници како премостување на бинационалниот концепт;
- **други предизвици** кои влијаат на меѓуетничките односи, како невработеноста, сиромаштијата, образованието, корупцијата, изборниот законик;
- **зацврстување на граѓанско-либералните вредности** со недискриминација и еднаквост за сите или **Рамковен договор за сите**;
- следење, едукација и градење на јавната свест.

NJË MAQEDONI E NDRYSHME² ËSHTË E MUNDSHME – KOHA ËSHTË PËR HAPA TË MËTEJMË

Sasho Klekovski

FRAGMENT

Marrëveshja kornizë e Ohrit nga viti 2001 kontribuoi për ballafaqimin me sfidat të cilat dalin nga heterogjenizmi dhe pluralizmi i Maqedonisë dhe për vendosjen e bazave të stabilitetit dhe zhvillimit të Maqedonisë.

Marrëdhëniet ndëretnike dhe rëndësia e tyre bazohen në heterogjenizmin e lartë të Maqedonisë. Përjetimi i zakonshëm si vend “multietnik” ose “multikulturor” është i bazuar në veçantitë etnike dhe fetare. Në prapavijë është heterogjenizmi i vendit në kuptimin social, arsimor, urban-rural ose regjional.

Marrëdhëniet ndëretnike zakonisht përjetohej si “**bashkëjetesë**” ose “**koekzistencë paqësore**”. Në marrëdhëniet ndëretnike dukshëm ndikojnë edhe karakteristikat socio-kulturore, siç janë besimi i ulët dhe toleranca, jodhuna dhe shmangja e konfliktit.

Nga e lartpërmendura, **marrëdhëniet ndëretnike në Maqedoni mund të konsiderohen si koekzistencë paqësore, me:**

- **elemente të cilat patjetër duhet të merren parasysh, gara dhe respekti i ndërsjellë, e deri diku edhe bashkëpunimi;**
- **ndarësit në shoqëri në besimin e pamjaftueshëm të mbështetur tek të “ndryshmit” dhe toleranca e ulët;**
- **paqësore, me kapacitet të ulët për dhunë, për shkak të vlerave të jodhunës dhe shmangies së konflikteve.**

Marrëveshja kornizë e Ohrit është pjesë nga diskursi më i gjerë për tejkalimin e problemeve dhe përlëshjeve të cilat dalin nga shoqëritë heterogjene (pluraliste).

Marrëveshja kornizë e Ohrit është zgjidhje për “irracionalen” - frikësimet e dy bashkësive më të mëdha etnike, maqedonasit dhe shqiptarët: e **maqedonasve etnik për sigurinë**, integritetin dhe unitarizmin e shtetit dhe të **shqiptarëve etnik për barazinë**.

Marrëveshja kornizë e Ohrit e braktis konceptin federalist të Marrëveshjes së Dejtonit dhe **mbështetet te vlerat qytetare-liberale**. Pasi që marrëveshja është “kornizë”, ajo lejon interpretime dhe janë të mundshme kërkesa për masa plotësuese. Akoma ka dy lexime dhe praktika të zbatimit të Marrëveshjes kornizë të Ohrit – liberale dhe federaliste.

Në rrethet politike dhe profesionale dhe në opinion, ekziston pajtim në vlerësimin **shkallë e konsiderueshme e zbatimit** të Marrëveshjes kornizë të Ohrit në pjesën ligjdhënëse, si dhe pajtim për avancim të pjesshëm ose të konsiderueshëm në përfaqësimin e drejtë. Po ashtu, nga perceptimet e qytetarëve mund të përfundohet se **Marrëveshja kornizë e Ohrit i plotëson shkaqet (qëllimet) për shkak të cilave është arritur**, kryesisht për ruajtjen e sigurisë dhe rregullimin e marrëdhënieve ndëretnike në bazë të barazisë. Perceptimi për **marrëdhëniet etnike** si problem i cili më së shumti brengos **ka rënë** nga **41,4%** në korrik të vitit 2001, në **1%** në dhjetor të vitit 2006.

² Maqedoni e ndryshme është përdorur për Maqedoni të qetë dhe stabile, harmonike dhe me prosperitet.

Gjegjësisht, marrëdhëniet etnike janë vlerësuar si **të mira me 3,48%** në dhjetor të vitit 2006, përkundër 2,84% në mars të vitit 2006.

Janë të mundshme **kontestime** të reja rreth çështjes së organizimit territorial (Kërçova, viti 2008) dhe rreth përdorimit të gjuhëve (Ligji për gjuhët; dygjuhësia në Shkup), por është arritur **avancim i konsiderueshëm** në pranimin e arsimimit (për bashkësitë), përfaqësimi i drejtë dhe decentralizimi. U realizua me sukses aplikimi i parë i madh i “shumicës së dyfishtë” në riemërimin e mbi njëqind rrugëve në Tetovë. Kësaj radhe, shumica e Badenterit i **mbronte maqedonasit etnik**, si bashkësi jo shumicë në Tetovë.

Marrëveshja kornizë e Ohrit vendosi bazë dhe mundëson përfitim për të gjithë dhe është një hap më tej për një Maqedoni të ndryshme, stabile, me prosperitet dhe e harmonizuar.

Suksesi i Marrëveshjes kornizë të Ohrit mund të vërtetohet edhe me **krahasim ndërkombëtar** të marrëveshjeve të ngjashme paqësore, si për shembull Marrëveshja nga Dejtoni në Bosnjë dhe Hercegovinë dhe Marrëveshja e së Premtes të Madhe (Good Friday Agreement) në Irlandën Veriore (edhe krahas resurseve të mëdha të shfrytëzuara nga Britania e madhe dhe UE që nuk mund të krahasohen).

Hapat drejt një Maqedonie të ndryshme u bënë edhe në fushat tjera. Gjithsesi, për t'u potencuar janë ato të bazuara në **iniciativën qytetare**, si arritjet për **barazinë gjinore dhe barazinë e personave me nevoja të posaçme** ose romët.

Koha është për hapat e mëtejme drejt një Maqedonie më të mirë:

- forcimi i Marrëveshjes së Ohrit me **decentralizimin e tij** – gjegjësisht decentralizimi i sigurisë dhe barazisë;

- tejkalimi i rrezikut të binacionalitetit dhe lëvizja drejt multikulturalizmit me fokus të veçantë në **bashkësitë etnike më të vogla**, gjegjësisht bashkësitë me numër më të vogël si kalim i konceptit të binacionalitetit;

- **sfidat** tjera të cilat ndikojnë mbi marrëdhëniet ndëretnike, si papunësia, varfëria, arsimiti, korrupsioni, ligji zgjedhor;

- **forcimi i vlerave qytetare-liberale** me jodiskriminim dhe barazi për të gjithë ose **Marrëveshje kornizë për të gjithë**;

- ndjekja, edukimi dhe ndërtimi i vetëdijes publike.

1. ВОВЕД

Охридскиот рамковен договор од 2001 година придонесе за соочување со предизвиците кои произлегуваат од хетерогеноста или плуралноста на Македонија и за воспоставување на основите на стабилност и развој на Македонија. Охридскиот рамковен договор ја одреди динамиката на политичкиот, социо-економски и меѓуетнички живот во Македонија од 2001 година досега. Охридскиот рамковен договор воспостави основа за **поинаква, стабилна, просперитетна и хармонична Македонија**.

Преку анализа на меѓуетничките односи во Македонија, нивните карактеристики, вредностите и придобивките на Охридскиот рамковен договор ќе се воспостави основата за образложение зошто поинаква Македонија е возможна и што е потребно да ја постигнеме, односно кои се следните чекори кон таа цел.

2. МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО МАКЕДОНИЈА

2.1. Карактеристики (развојот) на меѓуетничките односи во Македонија

Македонија е високохетерогена земја. Вообичаеното доживување како „мултиетничка“ или „мултикултурна“ земја е засновано на етничките и верските различности. Во заднина е хетерогеноста на земјата во социјална, образовна, урбано-рурална или регионална смисла.

Меѓуетничките односи вообичаено се доживуваат како „соживот“ или „мирољубива коегзистенција“. Ваквиот опис на односи значи дека меѓусебните односи се засновани на меѓусебна почит и би значело дека сме во разрешница на конфликтот³. Поради краткиот постконфликтен период, веројатно меѓуетничките односи имаат и елементи на должен обзир, натпревар, но и соработка.

На меѓуетничките односи значително влијаат и некои социо-културни карактеристики, како што се довербата, толеранцијата и ставот кон конфликт и ненасилство.

Во Македонија е релативно **ниска општата⁴ доверба** (54,5%) и **довербата во институциите**. Довербата е во корелација со социјалните показатели (образование, работен статус, приходи). Довербата, пак, во институциите е во сооднос со возраста и со етничката припадност. Помладите имаат поголема доверба во деловниот сектор и донекаде во граѓанскиот, додека оние над 65 години имаат ниска доверба во институциите. Етничките Албанци имаат поголема доверба во „новите институции“: приватен сектор, политички

Профил на Република Македонија

Големина на земјата: 25.333 km²

Население: 2.022.547

Густина на населението: 79/km²

Население помладо од 14 години: 21,8%

Градско население: 59,8 % (1994)

Државно уредување: парламентарна демократија

Ниво на демократијата според Фридом хаус: Слободна

Учество на жените во Собранието на РМ: 29.17%

Етничка припадност: Македонци 64,2%, Албанци 25,2%, Турци 3,9% , Роми 2,7%, Срби 1,8%, Бошњаци 0,9%, Власи 0,5 % и др.

Религија: православна 64,78%, исламска 33,33%, католичка 0,35%, протестантска 0,03%, атеисти 0,17%, друго 1,34%

Стапка на невработеноста: 36,7%

Ниво на човековиот развој (индекс и место): 0,793 (60)

БДП/жител: 2.243\$ (6.850 ПКМ во \$)

³ Теориите за луѓето и конфликтите говорат за неколку статуси на меѓусебни односи и конфликт или спор. Статусите се:

- непријателство/конфликт;
- управувано непријателство/управуван конфликт;
- „дју регард“ (должен обзир/внимание)/конфликт-трансформација;
- натпревар;
- меѓусебна почит/разрешување конфликт;
- соработка, заедништво/консензус.

⁴ Вклучува доверба и во „несличните“ или „туѓинците“.

партии, локална самоуправа. И етничките Македонци и етничките Албанци имаат слична (не)доверба во државата (Клековски, С. et al. Доверба..., 2006).

Толеранцијата во Македонија според Прегледот на светските вредности има показател 2,08, што значи дека општеството се карактеризира со **низок степен на толеранција**. Во 2004 година 24,6% од граѓаните не сакале сосед од друга етничка заедница (наспроти 62% кои не сакаат алкохоличар за сосед). Тоа може да се смета за подобрување во однос на 2000 година (Клековски, С. et al. Индекс на граѓанското општество, 2006).

Доминатниот **став кон конфликт (проблеми) е одбегнување**. Тоа може да се согледа во ниската моќ за мобилизација за протести. За меѓуетничките односи ова значи одбегнување/одлагање на проблемите, што е негативна карактеристика. Од друга страна, тоа е дел од објаснувањето на нискиот интензитет на конфликтот во 2001 година.

Од погоренаведеното, **меѓуетничките односи во Македонија може да се опишат како мирољубива коегзистенција, со:**

- **елементи на должен обзир, натпревар и меѓусебна почит, а донекаде и соработка;**
- **поделеност во општеството заснована на ниската доверба во „различните“ и ниската толеранција;**
- **мирољубива, со низок капацитет за насилство поради вредности на ненасилство и одбегнување конфликт.**

2.2. Вредностите на Охридскиот рамковен договор

Охридскиот рамковен договор е договор меѓу реални страни, кои взаемно прифаќаат права и обврски, без оглед што на прв поглед не се јасни тие страни на договорот. Овој договор е дел од поширок дискурс за надминување на проблемите и судирите кои произлегуваат од хетерогените (плуралните) општества, за кои класичниот парламентарен модел на мнозинска демократија или модел на мнозински монопол на власта не само што не е соодветен, туку е контрапродуктивен за стабилноста и напредокот на хетерогените општества и на малите држави (Поповски, В. во Георгиев, Г., 2006, стр. 24)

Приказ. Охридскиот рамковен договор

Политичкото решение за конфликтот од 2001 г. е Рамковниот договор, склучен помеѓу четирите водечки политички лидери во Македонија (лидерите на ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДПА, ПДП) и гарантиран од претседателот на Република Македонија и од меѓународната заедница, на 13 август 2001 г. во Охрид (познат и како Охридски рамковен договор).

Рамковниот договор има за цел: соочување на демократијата и развој на граѓанското општество; евроатлантска интеграција; и, развој на мултикултурно општество, со соодветна вклученост на етничките заедници.

Основните принципи, во кратки, црти се:

- ненасилство и неповредливост на интегритетот и унитарниот карактер на Македонија;
 - мултикултура и соодветен одраз во јавниот живот и устав кој го одразува тоа (Уставот е изменет во ноември 2002 г.);
 - демократизација/партиципација преку децентрализација.
- Мерките за постигнување на целите и принципите се:
- прекин на непријателствата: разоружување на недржавните вооружени групи и обнова на власта; враќање на бегалците, ревитализација и обнова на погодените подрачја;
 - правична застапеност на етничките заедници; изразување на идентитетот; подобро образование и употреба на јазиците; посебни системи за донесување одлуки за заштита на малцинството: деловник на Собранието; закони за јавна администрација, за полиција, за лични документи, за употреба на јазиците; посебни мерки;
 - децентрализација: закони за локална самоуправа, за локално самофинансирање, за нова територијална организација (општински граници), за мерки за развој на децентрализираната власт;
 - дополнителни мерки: попис на населението и парламентарни избори.

Законодавниот дел од Охридскиот рамковен договор е исполнет по околу четири години, во јули 2005 г.

Охридскиот рамковен договор е решение за „ирационалното“ - стравувањата на двете најголеми етнички заедници, Македонците и Албанците: на **етничките Македонци за безбедноста**, интегритетот и унитарноста на државата и на **етничките Албанци за еднаквоста**.

Охридскиот рамковен договор го напушта федералитичкиот концепт на Дејтон (Ордановски, С. 2007) и се **потпира на граѓанско-либерални вредности**.

Оттука, има две читања и практики на спроведување на Охридскиот рамковен договор – либералното (кој си) и федералистичкото (чиј си). **Борбата меѓу либералното и федералистичко толкување** на Охридскиот рамковен договор е борба на приматот помеѓу чиј си и кој си, борба за основата на градење или разградување на актуелната македонска држава (Боцевски, И. во Георгиев, Г., 2006, стр.38, 43).

2.3. Придобивките и сегашната состојба

Законодавниот дел од Охридскиот рамковен договор е исполнет по околу четири години, во јули 2005 г. Бидејќи договорот е „рамка“, тој дозволува интерпретации, можни се барања за дополнителни мерки (пр. Законот за јазиците; за правата на поранешните борци).

Сепак постои согласност за **значителен степен на спроведување** на Охридскиот рамковен договор во овој дел.

Постојат разлики во согледувањата на спроведувањето на мерките, како на пр. **правичната застапеност**, но и тука постои согласност во различните заедници дека има делумен или битен напредок.

Спроведувањето на локално/општинско ниво е во самиот зачеток. Овој дел е масовен и можеби позначаен за граѓанската перцепција на безбедност и еднаквост.

За жал, постојат **малку објавени истражувачки извештаи** кои можат да послужат за анализа заснована на факти на (степенот на) спроведување на Охридскиот рамковен договор. Малкуте факти овозможуваат (зло)употреба на перцепциите во различните етнички заедници.

Од перцепциите на граѓаните може да се заклучи дека Охридскиот рамковен договор ги исполнува причините заради кои е склучен.

Перцепцијата за **етничките односи** како проблем кој најмногу загрижува е **падната** од **41,4%** во јули 2001 година, на **1%** во декември 2006 година. Односно, етничките односи се оценуваат како **добри со 3,48⁵** во декември 2006 година, наспроти 2,84 во март 2006 година. Подобрувањето се должи на стабилната оценка на етничките Албанци и порастот кај етничките Македонци и другите заедници.

Впечатоците за поддршката за Охридскиот рамковен договор се дека таа е **висока кај етничките Албанци** и дека е во зголемување на поддршката кај етничките Македонци (посебно помладите) и кај другите заедници. Противењето на етничките Македонци кон образованието и правичната застапеност е помалку изразено, отколку кон територијалната организација и употребата на јазик, поради сè уште високиот страв од федерализација и иредентизам.

Во март, 2006 година, 53,6% од граѓаните потполно или донекаде се согласувале дека има етнички групи во земјата кои се закана за сувереноста на земјата (УНДП, 2006).

Во 2006 г. чувството за **лична безбедност е релативно високо** со околу 90% и како најголеми закани за личната безбедност се доживуваат уличниот криминал (37%) и лесната достапност до оружје (20,2%) (УНДП, 2006).

3. ПОИНАКВА МАКЕДОНИЈА Е ВОЗМОЖНА – ВРЕМЕ Е ЗА СЛЕДНИ ЧЕКОРИ

3.1. Успехот на Охридскиот рамковен договор – еден чекор напред за поинаква Македонија

Охридскиот рамковен договор од 2001 година придонесе за соочување со предизвиците кои произлегуваат од хетерогеноста или плуралноста на Македонија.

Во политичките и стручни кругови и јавноста, постои согласност во оценката за **значителен степен на спроведување** на Охридскиот рамковен договор во законодавниот

⁵ Во скала од 1 (многу лоши) до 5 (одлични).

дел, како и согласност за делумен или значителен напредок во правичната застапеност. Исто така, од перцепциите на граѓаните може да се заклучи дека **Охридскиот рамковен договор ги исполнува причините (целите) заради кои е склучен**, првенствено зачувувањето на безбедноста и уредувањето на меѓуетничките односи на основа на еднаквост.

Можни се нови **спорења** околу прашањата за територијална организација (Кичево, 2008 година) и околу употребата на јазиците (Закон за јазиците; двојазичност на Скопје), но постигнат е **значителен напредок** во прифаќањето на образованието (за заедниците), правичната застапеност и децентрализацијата.

Успешно е спроведена првата поголема примена на „двојното мнозинство“ во преименување на над стотина улици во Тетово. Овој пат Бадинтеровото мнозинство ги **штитеше етничките Македонци**, како немнозинска заедница во Тетово.

Охридскиот рамковен договор се заснова и дава **потпора на граѓанско-либерални вредности**.

Точно е дека има знаци и на обратни (федералистички) процеси. Барањето за легитимитет за владеење од страна на два етнички победници на изборите може да биде толкувано како воведување на „нетериторијална“ федерација (Ордановски, С. et al., 2007).

Од друга страна, има знаци и на јакнење на граѓанско-либералните процеси во медиумите и образованието.

Националната телевизија **Алсат** и **Радио лајф** во Скопје, и двете приватни и поседувани од етнички Албанци, емитуваат програма⁶ на албански и на македонски јазик или вршат синхронизација.

Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово, со наставен јазик на албански, на македонски и на англиски јазик, привлекува околу 20% неалбанци. **Американскиот универзитет** во Скопје, приватен универзитет, коракководен од етнички Албанци и Македонци, со наставен јазик на македонски и на англиски јазик, привлекува студенти од сите заедници.

Македонската православна црква, Исламската верска заедница, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква и Еврејската заедница во 2006 година го конституираа **Советот за меѓурелигиска соработка** за остварување заеднички цели, како законот за црквите и верските заедници, денационализацијата, веронауката, интеграцијата на верските факултети во системот на високото образование итн.

На крајот, мнозинство **претприемачи** од сите етнички и верски заедници соработуваат за подобрување на сопствената конкурентност во Македонија, во регионот и на другите пазари.

Охридскиот рамковен договор воспостави основа и овозможува придобивки за сите и е еден чекор напред за поинаква, стабилна, просперитетна и хармонична Македонија.

3.2. Успех и во меѓународни услови

Успехот на Охридскиот рамковен договор може да се потврди и со **меѓународна споредба** со сличните мировни договори, како на пример **Дејтонскиот договор** во Босна и Херцеговина и **Договорот од Великпеток** (Good Friday Agreement) во Северна Ирска (и покрај неспоредливо поголемите употребени ресурси од В. Британија и ЕУ).

Охридскиот рамковен договор, или т.н. Охрид плус, е разгледуван и како модел за Косово (Пастори, К. во Георгиев, Г., 2006).

Понатамошниот успех во спроведувањето на Охридскиот рамковен договор сигурно ќе влијае на зацврстување на овој модел и во другите држави на Балканот.

3.3. Другите чекори напред кон поинаква Македонија

Чекори кон поинаква Македонија беа направени и во други полиња. Секако, за потенцирање се оние засновани на **граѓанска иницијатива**, како постигнувањата во родовата еднаквост и еднаквоста на лицата со посебни потреби.

⁶ Целите се слични како франко-германскиот ТВ Арте.

Во полето на **родовата еднаквост или еднаквоста меѓу жените и мажите**, со здружена граѓанска и политичка иницијатива од 2000 година, до денес е постигнато:

- зголемено учество на жените во Собранието од 4,2% во 1990 година на 29,17% во 2006 година;
- зголемено учество на жените во советите на општините од 4,9% во 1990 година на 20,25% во 2005 година;
- донесен Законот за еднакви можности на жените и мажите;
- основана собраниската Комисија за еднаквост на жените и мажите.

За повеќе, види во прилозите.

Во полето на **еднаквост на лицата со посебни потреби** (хендикеп), со здружена граѓанска и политичка иницијатива од 2003 година, до денес е постигнато:

- девет прифатени иницијативи за измени и дополнувања на закони и подзаконски акти;
- собрани 18.968 потписи од граѓани за системски закон за заштита на правата и достоинството на лицата со посебни потреби, чија потреба ја потврди Собранието со акламација.

За повеќе, види во прилозите.

Постигнат е напредок и во јакнењето на **Ромите**, каде Македонија е еден од посветените учесници на Декадата на вклучување на Ромите 2005–2015 година.

3.4. Време е за следни чекори

Со Охридскиот рамковен договор Македонија направи еден чекор напред. Со родовата еднаквост и еднаквоста на други маргинализирани групи, Македонија ги направи и вториот и третиот чекор.

Време е за следните чекори кон подобра Македонија:

- зацврстување на Охридскиот рамковен договор со негова **децентрализација**;
- надминување на ризикот на бинационалност и движење кон мултикултурност со посебен фокус на **помалубројните етнички заедници**;
- **други предизвици** кои влијаат на меѓуетничките односи, како невработеност, сиромаштија, образование, корупција, изборен законик;
- **зацврстување на граѓанско-либералните вредности** со недискриминација и еднаквост за сите;
- следење, едукација и градење на јавната свест.

4. ДЕЦЕНТРАЛИЗИЦИЈА НА ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР

4.1. Почетоци на децентрализацијата на Охридскиот рамковен договор

Доколку за Охридскиот рамковен договор може да се тврди дека е спроведен на национално ниво, неговото спроведување на локално ниво е во самиот зачеток. Прашањата кои произлегуваат со Охридскиот рамковен процес се уредени со чл. 41 и 55 од Законот за локална самоуправа (ЗЛС).

Врз основа на истражување во Струга, во Дебар, во Кичево и во Гостивар, констатирано е дека: речиси нема одлуки донесени со Бадинтеровото правило; советниците имаат многу малку познавања кога, како и зошто се употребува „двојното мнозинство“; нејасни се одредбите на чл. 55 од ЗЛС; комисиите за односи со заедниците се конституирани, но не одржале ниедна седница; во комисиите нема претставници на помалубројните заедници (Малеска, M.et al. 2006).

Констатирани се и други слабости: неусогласеност на прашањата за кои се употребува „двојното мнозинство“ на национално и на локално ниво; неусогласување на статутите на општините со ЗЛС; тешкотии во примена на „двојното мнозинство“, посебно во општините со мали малцинства (каде нема советник од малцинските заедници) и малите и руралните општини; недостасува системско следење, известување и оценување на примената на ЗЛС.

Покрај првите проблеми со примената во Скопје и во Струга, има **успешни примери** на примена на „двојно мнозинство“ во Гостивар (службена употреба на турскиот јазик, иако не го говори 20% од населението) и Тетово (преименување на над 100 улици во 2006 година).

4.2. Децентрализација на безбедноста и еднаквоста

Децентрализацијата на Охридскиот рамковен договор е можеби **клучен следен чекор**. И прашањата на **безбедноста** и на **еднаквоста** се прашања кои се многу појасни и повеќе се чувствуваат на локално - општинско ниво.

Поради тоа, мора да се има многу поголем фокус на оваа фаза и подолу се дадени дел од активностите кои треба да бидат направени.

Споредба на предности и слабости на „двојно мнозинство“ и комисији за односи на заедниците на национално и локално ниво.

Расправа за начинот на **вклучување на помалубројните заедници** во сподолувањето на власта преку комисиите за односи со заедниците. Расправа за потребите од **јакнење на улогата на комисиите** за односи со заедниците.

Навремена расправа за **образованието** како дел од прашањата за кои е потребно „двојно мнозинство“ на локално ниво (не е вклучено во член 41 од ЗЛС).

Толкување на чл. 55 од ЗЛС од страна на Комисијата за законодавство.

Усогласување на статутите на општините со членовите 41 и 55 од ЗЛС.

Градење на јавната свест за „двојното мнозинство“ и комисији за односи на заедниците на локално ниво, со заеднички јавни расправи на парламентарци и советници. **Јакнење на капацитетите на општините**, вклучувајќи, но не исклучиво, обука на советниците во општините.

Системско **следење, известување и оценување** на примената на членовите 41 и 55 од ЗЛС од страна на Министерството за локална самоуправа (или Секторот за спроведување на Охридскиот рамковен договор), ЗЕЛС и граѓанските организации.

Следење на примената на **Рамковната конвенција за заштита на правата на националните малцинства** (ратификувана од Македонија на 27.11.1997 година).

5. МАЛУБРОЈНИ И ДИСПЕРЗИРАНИ ЗАЕДНИЦИ – ПРЕМОСТУВАЊЕ НА БИНАЦИОНАЛНИОТ КОНЦЕПТ

5.1. Оневозможена еднаквост

Во Македонија живеат околу 10,6 % од помалубројните етнички заедници, и тоа Турците, Ромите, Србите, Бошњациите, Власите и други, вклучувајќи и верски заедници. Покрај нивната помалубројност, карактеристика за овие заедници е дека се територијално дисперзирани. Нивната неконцентрација значи и неконцентрација на политичка моќ.

Најзагрозени малцинства, особено од аспект на полната и ефективната партиципација во одлучувањето, се многу малите и дисперзирани малцинства. Оневозможена е поголема политичка тежина во одлучувањето и за нив Бадинтеровото мнозинство има мало значење, бидејќи одлуките се донесуваат со договор меѓу политичките претставници на двете најголеми етнички заедници. Оттука, според еден пратеник од заедниците, „Македонија станала бинационална држава“ (Малеска, М. et al. 2006).

5.2. Премостување на бинационалниот концепт и медијација

Помалубројните етнички (и верски) заедници **се битни** по две основи. Тие се битни во градењето мултукултурно, а не бинационално општество. Овие заедници со сподолувањето, етнички или верски, идентитети со етничките Македонци и етничките Албанци, кои можат да бидат сврзувачки или медијативен актер меѓу етничките Македонци и Албанци.

Затоа треба да се отвори расправа за подобрување на политичката, економската, социјалната и културната положба на помалубројните заедници.

Некои од можните мерки се набројани подолу.

Национални програми за малубројните заедници (пр. Националната стратегија за Ромите), за нивната заштита, образованието и развојот. **Соодветно буџетирање** на таквите програми.

Развој на концептот на „**позитивна дискриминација**“, посебно во образованието, со удвојување на квотите за упис за помалубројните заедници.

Воведување **паритетен состав** на Комитетот за односи со заедниците и овозможување учество во општинските комитети.

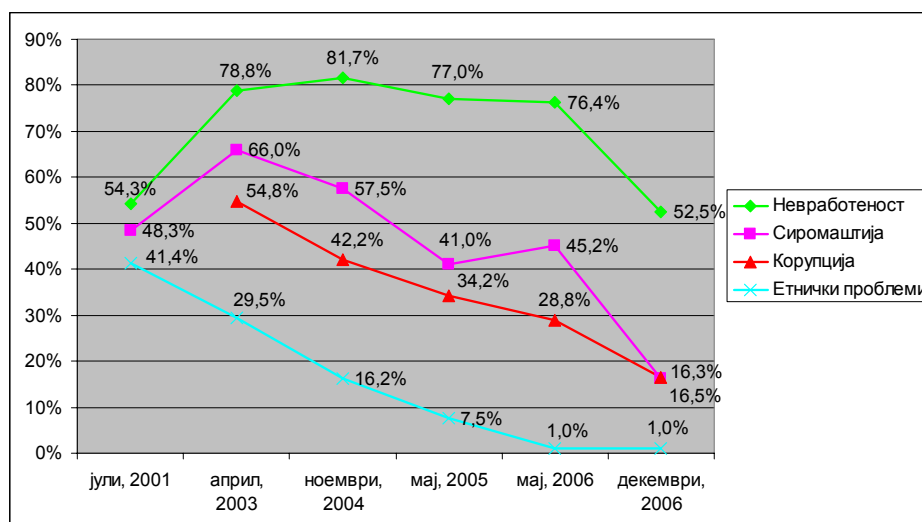
Понатамошно воведување **специјални канцеларии** на национално и на општинско ниво. Досега се воведени специјални канцеларии во Министерството за образование и наука и во Министерството за труд и социјална политика. Потребно е да се расправа за воведување министерство за малцинства (или еднаквост), како и специјална канцеларија во Министерството за локална самоуправа.

Помалубројните заедници бараат воведување „резервирани седишта во Собранието на Македонија (една изборна единица за помалубројните заедници) и во советите на општините и укинување на изборниот праг. Ваквото барање води кон понатамошен развој на етнички политички партии, наместо граѓански. Затоа, врз основа на искуствата со „**родовата квота**“, треба да се размисли за воведување „**квота за заедниците**“ во изборните листи на политичките партии.

6. ПОТРЕБИ И ПРЕДИЗВИЦИ НАДВОР ОД МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО МАКЕДОНИЈА

Македонија, секако, се соочува со потреби и предизвици надвор од меѓуетничките односи. Посебно се важни невработеноста и сиромаштијата, корупцијата и образованието (посебно за немакедонските заедници) кои се приоритетни предизвици во истражувањата на јавното мнение во севкупниот период на транзиција.

Графикон 1. Приоритетни проблеми во Македонија

Овие прашања се во корелација и влијаат на меѓуетничките односи. Дополнителни прашања кои влијаат се: безбедносните прашања и прашањата на интегритетот, изборниот законик и јазичните бариери во информациите и медиумите.

6.1. Затворање на безбедносните прашања и прашањата на интегритетот

Македонија, 16 години по независноста, има отворени национални прашања кои влијаат на перцепцијата на безбедност. Две клучни прашања се: името и границата на земјата. Дополнителни прашања се прашањата за етничкиот и верскиот идентитет, како непризнавањето на Македонската православна црква и негацијата на посебноста на историјата, културата и јазикот.

Прашањето за **името** на Македонија, во меѓународната употреба, е клучно во перцепциите, посебно на етничките Македонци, на признавањето и почитта од страна на меѓународната заедница. Сè додека ова прашање е отворено, ќе постои чувство на **непризнаеност, непочитување и нееднаквост**. Покрај ова, привремената референца придонесува кон перцепцијата за политички ризик кај странските инвеститори.

Прашањето на границата, кое е отворено само кон Косово, беше предмет на премногу шпекулации и со тоа ја јакнеше перцепцијата на ризик. Добро е што тоа прашање е конечно соодветно третирано во предлогот на Марти Ахтисари.

6.2. Невработеност и сиромаштија, образование, корупција

Невработеноста, сиромаштијата, образованието и корупцијата се меѓусебно испреплетени прашања со битно влијание на меѓуетничките односи.

Образованието, односно **лошата образовна структура** на населението, е битна причина за невработеноста и сиромаштијата. Посебно се погодени маргинализираните групи, како етничките заедници на Албанците, Ромите и Турците; одредени региони од источниот дел на Македонија; девојките, лицата со посебни потреби.

Од друга страна, правото на образование е помалку контроверзен и пошироко прифатен дел од Охридскиот рамковен договор.

Воведување **задолжително средно образование**, како и (масовно) отворање **нови образовни институции** за етничките заедници и во источниот дел од Македонија, може битно да влијае на подобрување на социо-економската состојба и директно на меѓуетничките односи.

Покрај општите мерки за економски развој, потребно е да се согледаат и **посебни мерки за економски развој** на етничките заедници и недоволно развиените подрачја, пред сè во руралните краеве. Постојат **јазови** меѓу Скопје и остатокот од Македонија, како и меѓу урбаните и руралните средини (Раст, М. Ланге, et al. 2003: УНДП, 2004; МЦМС, 2006). Разликите во буџетите и пристапот до други извори на финансирање **не водат кон социјална кохезија**, туку само понатаму ќе ги зголемуваат јазовите. Затоа Владата и меѓународната заедница мора да ги зголемат средствата за јавни инвестиции и социјална кохезија во недоволно развиените и руралните општини.

Исто така треба да се расправа за **даночни поттикнувања за инвестиции во недоволно развиените и руралните подрачја**, за развој на системот на „социјална или општествена одговорност на претпријатијата“, посебно во поттикнување недискриминација при вработувањето, односно **поголемо вработување на етничките заедници, жените и лицата со посебни потреби**.

Корупцијата, како еден од главните причинители на сиромаштијата и на нееднаквиот пристап кон јавните услуги, битно влијае на меѓуетничките односи. Нула-толеранцијата на корупцијата треба да го поттикне развојот, да ја намали невработеноста и сиромаштијата и да го подобри пристапот кон јавните услуги (образование, здравство, инфраструктура и сл.).

6.3. Изборен законик

Изборниот законик овозможува основање политички партии, што е употребено од сите етнички заедници во Македонија, односно има најмалку по две партии од скоро секоја етничка заедница. Во последните два изборни периоди, партиите на помалубројните политички партии влегуваа во коалиции со четирите поголеми политички партии: ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ, ДПА.

Овој процес значи и поместување од етнички кон граѓански (идеолошки) партии. Во моментот постои незадоволство од учеството во политичките процеси на помалубројните заедници. Нивните политички партии бараат **резервирани места** (квота) во Собранието на Македонија, што, според нив, може да ја подобри претставеноста на помалубројните заедници.

Од друга страна, може да го ревертира започнатиот процес, од етнички во граѓански партии, назад кон етнизација на политичките партии. **Политичката конкуренција и натпреварот на етнички базирани политички партии**, често со спирална ескалација, може да бидат главниот противник на граѓанското разбирање на Охридскиот рамковен договор и промотор на федералното разбирање (Ордановски, С. et al. 2007).

Затоа потребна е продлабочена анализа и јавна расправа за „резервираните седишта (квота)“ за помалубројните заедници и можните алтернативи. Една од алтернативите кои треба да се истражат е искуството со примена на „родовата квота“ во изборните листи, во форма на „**квота за заедниците**“ на изборните листи на сите политички партии или, пак, други квоти битни за поттикнување на вклучувањето на граѓаните во политичките процеси, како на пр. „квота за младите“ и „квота за лицата со посебни потреби“.

7. РАМКОВЕН ДОГОВОР ЗА СИТЕ: НЕДИСКРИМИНАЦИЈА И ЕДНАКВОСТ ЗА СИТЕ

Охридскиот рамковен чекор е еден чекор напред кон подобра Македонија и еднаквост за сите на етничка и верска основа. Направени се следните чекори за еднаквост, и тоа родова и на лицата со посебни потреби (хендикеп).

7.1. Рамковен договор за сите

Време е за интеграција на различните борби и движења за еднаквост по која било основа (етничка, верска, родова, хендикеп, возрасна, социјална и образовна, сексуална) во **едно движење за недискриминација и еднаквост за сите**.

Со тоа ќе се даде клучен придонес во зацврстување на граѓанско-либералните вредности и **клучен придонес во градење на македонската држава**.

Затоа треба **нов рамковен договор за сите – законодавство за антидискриминација**.

Има веќе постоечки предлози за законодавство за антидискриминација од Хелсиншкиот комитет за човекови права и од МЦМС/ОБСЕ.

7.2. Институции за еднаквост на сите

Покрај постоечките и новопредложените институции (комисии за односи со заедниците, специјални канцеларии) за спроведување и заштита на **еднаквоста на заедниците**, потребно е да **се јакнат институциите за заштита на човековите права и еднаквоста и да се основаат нови**.

Местото и улогата на **Народниот правобранител** мора да се јакне. Потребно е да се обезбеди појак мандат, како и повеќе ресурси.

Потребна е **независна надворешна контрола на органите за спроведување на законот** во земјата со цел да се зголеми довербата помеѓу полицијата и другите органи за спроведување на законот и граѓаните. Моделот за надворешен надзор (полициски омбудсман, комисија и сл.) на телата за спроведување на законот треба да ги вклучува врските и односите со постоечките институции, како што се Јавното обвинителство, истражните судии, внатрешната контрола и сл.

На крајот, потребно е основање **национално тело за човековите права** (или еднаквост) во смисла на комисија за човековите права (или комисија за еднаквост).

8. СЛЕДЕЊЕ, ЕДУКАЦИЈА И ГРАДЕЊЕ ЈАВНА СВЕСТ

За успех на Охридскиот рамковен договор, како и на следните чекори за подобра Македонија, потребно е многу подобар пристап кон следењето, едукацијата и градењето на јавната свест.

Повеќе пати во овој документ се констатира **недостаток на следење, известување и оценување (СИО)**, како недостаток на истражувања. Потребно е државата (Владата) да воспостави систематски пристап во СИО, како и поттикнување (вкл. и финансирање) на документирање и истражувања во Македонија, но и меѓународни споредбени истражувања (пр. со БиХ, со Северна Ирска или со Косово).

Едукацијата на политичарите (пр. општинските советници) и на креаторите на јавното мнение е неопходна.

Градењето на **јавната свест** за причините на нееднаквоста и продобивките од еднаквоста за сите е **клучна** во обезбедувањето јавна поддршка. Потребна е стратегија за афирмација на еднаквоста за сите, посебно потпрена на досега малку употребуваните позитивни примери.

Одлична можност за афирмација е вклучување на Македонија во 2007 - **Европската година на еднакви можности за сите**.

Библиографија

Заедничка изјава за процесот на територијална организација (2004) Прес-конференција. 24 јули 2004. Скопје, Граѓанска платформа на Македонија.

Закон за локалната самоуправа 1995. Скопје, Собрание на Република Македонија.

Георгиев, Г. ed. (2006) **Пет години Охридски рамковен договор.** Форум аналитика, бр.6. Скопје, ЦСРД “Форум”.

Клековски, С., Кржаловски, А., Саздовска, С., Јаковлеска, Г. (2006) **Довербата, одговорноста за општествени прашања и добротворството во Македонија.** Скопје, Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС).

Клековски, С. et al. (2006) **Индекс на граѓанското општество во Република Македонија.** Скопје, Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС).

Малеска, М., Христова, Л., Ананиев, Ј. (2006) **Споделување на власта, нов модел на одлучување во мултикултурните општини.** Истражувачки извештај. Гостивар, Асоцијација за демократски иницијативи.

Полио плус (2006) **Систематско законодавство за лицата со хендикеп.** Скопје, Полио плус.

Раст, М. Ланге, Р., Кржаловски, А., Адеми, В. и Костов, З. (2003) **Конечен извештај: Проценка на реинтеграцијата на раселените лица и ревитализација на регионите погодени од конфликтот во Македонија.** Скопје, Македонски центар за меѓународна соработка.

УНДП (2001) **Извештај за навремено предупредување – ситуациска анализа за македонската економија во периодот на воената криза.** Скопје, Програма на Обединетите нации за развој.

УНДП (2004) **Национален извештај за човечкиот развој 2004-Македонија: Децентрализација за човековиот развој.** Скопје, УНДП.

УНДП (2006) **Извештај за навремено предупредување - Македонија.** Скопје, Програма на Обединетите нации за развој.

Haziri, L. (2004) **Monitoring the Implementation of Framework Agreement – Process of Decentralisation.** Gostivar, Association for Democratic Initiatives.

Ordanovski, A. & Matovski, A. (2007) **Between Ohrid and Dayton: The Future of Macedonia's Framework Agreement.** Munich, Institute for Southeastern Europe.

Regional Summit on Inter-Religious and Inter-Ethnic Dialogue. 2004. Tirana, (2006). **Dialogue Among Civilisations.** Preis, A.B.& Russell, F.W. ed. Paris, UNESCO.

Белешка за авторот

Сашо Клековски е роден на 13 април 1966 година. Дипломирал на Медицинскиот факултет во Скопје. Оженет е со Ана и има две деца, Ангелина и Никола. Има шеснаесет години искуство на извршни позиции во граѓанското општество. На крајот на осумдесеттите и почетокот на деведесеттите е претседател на Сојузот на студентите по медицина на Македонија и на Сојузот на студентите на Универзитетот Св. Кирил и Методиј. Во 1993 година е еден од основачите, а од 1994 година е и директор на Македонскиот центар за меѓународна соработка. Од 1998 година е застапник на Македонската развојна фондација за претпријатија. Член е на повеќе комитети во Македонија и во странство, сега во Управниот одбор на Транспарентност Македонија и на Советодавниот комитет на Данската црковна помош. Има искуства во Македонија и на Балканот, како и искуства во консултантски мисии во Кавказ (Грузија) и во Централна Азија (Казахстан, Киргистан). Има објавено повеќе написи, трудови и истражувања.

Прилози

Интерпартиска парламентарна лоби-група (ИППЛГ)

Во мај 2003 година е основана Интерпартиската парламентарна лоби-група (ИППЛГ) за лицата со хендикеп. Целта на ИППЛГ е унапредување на правата на лицата со хендикеп преку обезбедување поволна законска рамка усогласена со ЕУ, како и поддржувачка јавна свест. Групата ја сочинуваа 19 пратеници во Собранието на Македонија од сите политички партии, од кои десетина се поактивни. Поддршка дава техничкиот комитет-секретаријат раководен од „Полио плус“ и Советодавниот комитет (граѓански организации, стручњаци, медиуми). ИППЛГ е одличен пример на соработка на парламентарни и граѓански групи. Групата има одржано 20 седници во две години (2003-2005), како и 4 работилници и 4 посети на установи кои згрижуваат лица со хендикеп.

По предлог на ИППЛГ, Собранието на Република Македонија на 23 јуни 2003 година усвои Декларација за заштита и унапредување на правата на лицата со посебни потреби. Главните постигнувања се: градење партнерства (меѓу граѓанските организации и меѓу граѓанските организации и Собранието), градење јавна свест (пр., присуство на лица во колички на соборна седница) и измени во законската рамка. Измените во законската рамка опфаќаат: измени и дополнувања на Законот за вработување на инвалидизираните лица; измени на Законот за градење, измена на Правилникот за набавка на ортопедски помагала (намалено учество на корисникот од 40% на 10% од цената); амандман на Законот за социјална заштита (за вклучување на воспитниот дел во образовната работа на лица со тежок ментален хендикеп); измени во Законот за безбедност во сообраќајот на патштата (право на мобилност и паркинг-места). Во тек се уште четири законски и подзаконски иницијативи. До крајот на својот мандат во 2006 година ИППЛГ поднесе 16 иницијативи за измени, дополнувања или носење нова законска регулатива, од кои 9 беа прифатени.

Полио плус, во соработка со 23 здруженија на граѓани, во 2005 година започна со иницијатива за донесување закон за заштита на правата и достоинството на лицата со хендикеп, со поддршка од граѓани, за **првпат во историјата** на Македонија. Оваа иницијатива беше поддржана од мноштво здруженија, пратеници и градоначалници и заедно со подигнувањето на јавната свест на граѓаните преку кампањата „Мојот потпис е закон“ успеа во зададениот рок да собере потписи на граѓани над потребниот број од 10.000, односно собра 18.968 потписи. На почетокот од 2006 година потписите беа предадени во Собранието на Република Македонија, а во март 2006 година Собранието со акламација ја изгласа потребата од донесување закон. Овој закон сè уште не е донесен.

Македонско женско лоби

Македонското женско лоби (МЖЛ) е воспоставено како неформално движење на 1 март 2000 година (формална регистрација во 2003 г.). МЖЛ е коалиција на сите жени - главни актери од: граѓански организации (пр., СОЖМ) и синдикатите, политичките партии, Владата, медиумите, Собранието на Република Македонија, локалната самоуправа и жени експерти од различни области и со различна позадина (национална, верска и политичка). МЖЛ е група за притисок врз институциите, лоби-група која ги поврзува различните женски групи и организации за поефикасно застапување на женските интереси во јавноста, во институциите и во одлучувачките органи.

Целта на МЖЛ е постигнување родова рамноправност преку подобрување на законската рамка, развој на стратегија и јакнење на јавната свест.

Во март 2003 година е формиран Клубот на жените-парламентарки во Собранието на РМ. Целта на овој клуб е обезбедување поддршка на жените парламентарки од сите политички партии во нивната работа, особено во нивната активност на планот на унапредување на рамноправноста помеѓу родовите.

Клучниот резултат е зголемено вклучување на жените во политичкиот живот. МЖЛ беше активна во вклучувањето родови квоти во законите кои ги уредуваат парламентарните и локалните - општинските избори. Со Законот за избор на пратеници (2002 година) се определува дека во предложената листа на кандидати секој пол ќе биде застапен со најмалку 30%, додека со Законот за локални избори (2003/2004) е уредено дека во предложената листа на кандидати за членови на советот на општината и Градот Скопје секој пол ќе биде застапен со најмалку 30% и во горната и во долната половина од листата. Тоа придонесе бројот на жените пратеници во Собранието да се зголемува од 4,2% во 1990, преку 7,5% во 1998 до 17,5% во 2002 година. Во локалните самоуправи нема голем напредок во бројот на градоначалници (1996 - 0%; 2000 - 2,5%; 2005 - 3,5%), но има **значителен напредок** со родовата квота во **советите на општините** (1990 - 4,9%; 1996 - 6,1%; 2000 - 8,4%; 2005 - 22,25%).

Изборен законик донесен во 2006 година (Службен весник бр. 40/06) - се определува дека во поднесената листа на кандидати, било за избор на пратеници или за советници во општините и во градот Скопје, на секои три места на листата најмалку едно му припаѓа на помалку застапениот пол. Со тоа се придонесе на парламентарните избори спроведени во 2006 година да бидат избрани 35 жени за пратеници во Собранието на РМ со што учеството на жените во составот на Собранието се **зголеми на 29,17%** (од 17,5% во 2002 година). Во 2006 година е основана новото Собрание и **Комисијата за еднаквост на жените и мажите**. Во истата година е донесен и **Законот за еднакви можности на жените и мажите**.

Македонски центар за меѓународна соработка

МЦМС е граѓанска организација која верува во мир, хармонија и просперитет на Македонија и Балканот, интегрирани во евроатланските институции и меѓународната заедница, засновани на универзалните принципи на граѓанското општество и партиципативната демократија, владеењето на правото, рамномерен социоекономски развој, ненасилството, меѓузависноста и културната разновидност.

Од основањето во 1993 година МЦМС спроведе повеќе од 60 програми со 1.400 проекти со вкупен буџет од 43 милиони евра. МЦМС во 1998 година ја основа Македонската развојна фондација за претпријатија (МРФП).

Во 1998 година МЦМС ја доби Наградата за граѓанско општество и демократизација на Европската Унија и Соединетите Американски Држави.

МЦМС е промотор на културните различности и меѓузависноста во Македонија. Практикувајќи ги вредностите коишто ги промовира, МЦМС се стекна со имиџот на непристрасна организација во однос на културните различности во општеството. Позначајни програми за културните различности и меѓузависноста кои МЦМС ги спроведе последните три години се:

Меѓурелигиска соработка во Македонија, 2005-2007

Програмата придонесува во збогатувањето на меѓусебната соработка на верските заедници и подобрувањето на разбирањето за нив кај целокупната јавност во Македонија. Најважниот резултат од програмата е дека на систематски начин го претстави дијалогот во рамките на петте поголеми верски заедници во Македонија.

Со програмата беа спроведени 8 разменски предавања за религиите; 12 посети на теолошките факултети и верските објекти; студиски посети во странство; Денови на верските заедници; летен камп; обука и семинари за градење на капацитетите, а се издадени и 4 броја од Билтенот за меѓурелигиска соработка; Адресар на верските заедници; меѓуверски календари; и, компаративни студии.

Краен резултат е основањето на Советот за меѓурелигиска соработка.

Споделување на моќта во општините (СМО), 2005-2006

МЦМС, во партнерство со Асоцијацијата за демократски иницијативи (АДИ) од Гостивар и Центарот „Иан Колинс“, ја спроведе програмата „Споделување на моќта во општините“. Целта беше подобрување на решенијата/инструментите и политиките за заштита на правата на малцинствата на локално ниво. Со програмата се вршеше следење на работата на советите на општините: Гостивар, Дебар, Кичево и Струга, главно за примената на т.н. Бадинтерово правило при одлучувањето за прашања кои ги засегаат малцинствата во овие општини и обука на претставници на советите, граѓанските организации и медиумите за интеркултурно учење и медијација. Во 2006 е подготвен истражувачки извештај, чии наоди беа основа за формирањето и работата на парламентарната лоби-група за подобрување на законската регулатива за заштита на правата на малцинствата. Лоби-групата одржа конститутивна седница и една работилница, со чии заклучоци се поставија основите за понатамошното дејствување. Програмата беше финансирана од Европската агенција за реконструкција.

Страници за меѓусебно разбирање, 2003-2005

Програмата придонесе за подобрувањето на информираноста на јавноста за меѓуетничките односи во Македонија и влијанието врз медиумите за објективно и сестрано известување за меѓуетничките односи. Програмата се спроведе во партнерство со Здружението на новинарите на Македонија. Целна група беа јавноста и новинарите, односно медиумите.

Во програмата редовно се правеше преглед и анализа на објавените написи за меѓуетничките односи во пет дневни весници на македонски и на албански јазик. Исто така, беа објавени 101 заедничка страница „Меѓутоа“

во петте весници и на два веб-сајта; организирани 3 трибини со новинарите за разликите во известувањето за етничките и политичките прашања и две студиски посети; спроведени три анкети на читателите за влијанието на страниците врз нивните ставови за меѓуетничките односи и социолошка анализа на известувањето на петте весници за меѓуетничките односи. Програмата беше финансирана од Европската агенција за реконструкција.